

PRAWO DO ŻYCIA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Treść: Wstęp. — I. Wartość życia i konieczność jego ochrony. II. Prawo dziecka poczętego do życia. III. Obowiązek troski o każde poczęte życie. IV. Obowiązek troski o życie ludzi chorych i starych. V. Wnioski. — *Zusammenfassung.*

WSTĘP

Współcześni coraz bardziej zwracają uwagę na prawa człowieka, na prawa należne każdej osobie ludzkiej¹. Wśród wielu praw człowieka bezsprzecznie najważniejszym i najbardziej podstawowym jest prawo do życia. „Prawo człowieka do życia było zawsze uznawane za pierwsze i fundamentalne prawo, za korzeń i źródło każdego innego prawa”². Niestety, nie zawsze jest ono konsekwentnie uznawane i przestrzegane. Świadczą o tym dalej prowadzone wojny, lekkomyślne narażanie tysięcy ludzi na śmierć, a także przeprowadzane na dużą skalę uśmiercanie dzieci nie narodzonych, eufemicznie nazywane przerywaniem ciąży. Ostatnio pojawia się jeszcze inna forma zamachu na życie ludzkie: eutanazja.

W nauce Kościoła życie ludzkie niezmiennie uznawane jest za najwyższą wartość ziemską i wielki dar Boży. Wobec narastających zagrożeń dla życia ludzkiego często na ten temat wypowiada się Ojciec św. Jan Paweł II. Opublikowano już około 100 wypowiedzi tego niezmordowanego Papieża na temat wartości życia ludzkiego i obowiązku jego ochrony: poczynając od dziecka poczętego, a kończąc na ludziach chorych, starych i upośledzonych³. Sprawy te Jan

¹ Nie są one tożsame z tzw. prawami obywatela, gdyż te ostatnie są przyznawane przez władze poszczególnych państw swoim obywatelom. Zaś prawa człowieka są przyrodzone i niezależne od nadania przez jakąkolwiek władzę. Tych praw należy przede wszystkim bronić, gdyż nie wszystkie władze państwowe chcą je uznawać. Dlatego też bardziej potrzebny jest urząd rzecznika praw człowieka niż praw obywatela.

² Jan Paweł II, Do uczestników Kongresu Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Lekarzy Katolickich (3.10.1982), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, Città del Vaticano 1980, t. V, 3, s. 669.* (Dalej będę używał skrótu: IGP, t./); Zob. Jan Paweł II, O cierpieniu. Wypowiedzi Ojca Świętego do chorych i pracowników służby zdrowia (1978-1982). Warszawa 1985, s. 241. (Dalej będę używał skrótu: O cierpieniu, I) Ponieważ prawie wszystkie cytowane wypowiedzi pochodzą od Jana Pawła II, dlatego dalej przy jego wypowiedziach nie będę wyraźnie wskazywał autora. Natomiast inni autorzy będą wyraźnie podawani.

³ Teksty te zawarte są w znanych dokumentach papieskich oraz w wielu rozproszonych wypowiedziach Jana Pawła II. Są one publikowane w *Acta Apostolicae Sedis*, Typis Polyglottis

Paweł II porusza przede wszystkim w przemówieniach do lekarzy, położnych i innych pracowników służby zdrowia, a także przemawiając do prawników, dziennikarzy, rodziców, młodzieży i samych chorych.

W celu jak najwierniejszego zaprezentowania wypowiedzi Papieża na te ściśle prawne tematy przedstawionych zostanie wiele dosłownych jego wypowiedzi. Umożliwi to zauważenie ścisłości, precyzji i konsekwencji jego wypowiedzi. Najpierw przedstawione zostaną odpowiednio uporządkowane wypowiedzi Jana Pawła II w kilku podstawowych kwestiach związanych z ochroną życia ludzkiego, a potem wyprowadzone zostaną odpowiednie wnioski.

1. WARTOŚĆ ŻYCIA I KONIECZNOŚĆ JEGO OCHRONY

Człowiek jest jedynym stworzeniem Bożym, którego Bóg zechciał dla niego samego, a więc ze względu na jego szczególną wartość⁴. Tę prawdę Ojciec św. wielokrotnie powtarza i objaśnia, że „w całym widzialnym świecie stworzeń jest to wartość jedyna, nieporównywalna. (...) Życie ludzkie jest święte. Człowiek, jako istota obdarzona inteligencją i wolną wolą, otrzymuje prawo do życia od samego Boga, którego jest obrazem, nie zaś od rodziców, społeczeństwa lub władzy ludzkiej. A zatem tylko Bóg może dysponować tym szczególnym darem. (...) Człowiek więc otrzymuje życie jako dar, lecz dar, którego nie jest panem; dlatego też nie może decydować według własnej woli ani o swoim życiu, ani o życiu innych. Stary Testament formułuje tę konkluzję w jednym z przykazań Dekalogu: «Nie będziesz zabijał» (Wyj 20,13)»⁵.

Życie jest wartością fundamentalną i nienaruszalnym prawem człowieka. Prawa tego nie może znieść ani zmienić „żadna jednostka, żadna grupa, władza ani państwo”, gdyż wynika ono z prawa naturalnego, pochodzącego od samego Boga⁶. Jest ono niezastąpioną podstawą wszystkich innych praw człowieka oraz warunkiem prawidłowego stanowienia i przestrzegania prawa. „Powszechnie, skądinąd słuszne, wystąpienia w obronie ludzkich praw, takich jak na przykład prawo do opieki lekarskiej, do dachu nad głową, do założenia rodziny i do kultury, są fałszywe i złudne, jeśli nie stają się z największą determinacją w obronie prawa do

Vaticanis 70 1978 — w specjalnych seriach wydawniczych i pozycjach książkowych poświęconych nauczaniu Jana Pawła II, a także w licznych czasopismach polskich i zagranicznych. Do najważniejszych należą: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II. Città del Vaticano* 1: 1978; Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, Warszawa-Poznań 1978; *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie, 1980 (dalej będę używał skrótu: *ORpol.*). Bogatą bibliografię wypowiedzi Jana Pawła II z lat 1978-1987 na temat życia ludzkiego zamieszcza kwartalnik *Ethos* nr 5, z 1989 roku na str. 229-235.

⁴ *Discorso del Santo Padre ai partecipanti alla V Conferenza Internazionale promossa dal Pontificio Consiglio della Pastorale per gli Operatori Sanitari*, 15-17 novembre 1990, n. 2, Città del Vaticano 1990, s. 4; Zob. GS 12 i 24.

⁵ Na straży daru i błogosławieństwa. Do uczestniczek zjazdu położnych (26.01.1980), *ORpol.* 3 (1980), s. 19; Zob. IGP, t. III, 1, s. 191-193; Tamże, t. VIII, 2, s. 933-936 (Przem. z 12.10.1985); Tamże, t. IX, 2, s. 1124-1125 (Przem. z 19.10.1986).

⁶ ChL 38; Zob. J. Ratzinger, *Życie — fundamentalną wartością i nienaruszalnym prawem człowieka*, *Ethos* 1 (1989), s. 17-24.

życia, będącego pierwszym i podstawowym prawem osoby ludzkiej oraz warunkiem wszystkich innych praw. Kościół nigdy nie skapitulował w obliczu wszelkiego rodzaju gwałtu, nieustannie zadawanego przysługującemu każdej osobie ludzkiej prawu do życia, tak przez poszczególne jednostki, jak przez samą władzę. Prawo to przysługuje istocie ludzkiej we wszystkich fazach jej rozwoju, od chwili poczęcia do naturalnej śmierci, i we wszelkich warunkach, a więc niezależnie od tego, czy jest zdrowa czy chora, w pełni sprawna czy upośledzona, bogata czy biedna⁷.

Ojciec św. często podkreśla świętość życia na każdym jego etapie. „Od momentu poczęcia, poprzez wszystkie kolejne stadia, życie ludzkie jest święte, ponieważ stworzone jest na obraz i podobieństwo Boga. Życie ludzkie jest bezcenne, ponieważ jest darem Boga, którego miłość nie ma granic. A kiedy Bóg daje życie, daje je na zawsze”⁸. Świętość życia ludzkiego każe „uznawać wartość wszystkich jego etapów. Jest to kwestia konsekwencji i sprawiedliwości. Nie można bowiem doceniać życia starszego człowieka, jeśli nie ceni się naprawdę życia dziecka od samego momentu jego poczęcia. (...) Trzeba zatem stwierdzić stanowczo za deklaracją Kongregacji Doktryny Wiary o eutanazji z dnia 5 maja 1980 roku, że nic i nikt nie może upoważnić do zabijania niewinnej istoty ludzkiej: czy byłaby ona płodem, czy embrionem, dzieckiem, czy dorosłym, starcem, nieuleczalnie chorym czy konającym. (...) Chodzi tu o istotne naruszenie prawa Bożego, o obrazę godności osoby ludzkiej, o zbrodnię przeciwko życiu, o zamach przeciw człowieczeństwu”⁹.

Naruszenie prawa do życia, zniszczenie choćby dopiero rozpoczętego życia ludzkiego, a więc złamanie tego Bożego nakazu, obowiązującego wszystkich niezależnie od przekonań, jest wielką krzywdą wyrządzoną konkretnej osobie i całej społeczności. Ojciec św. upomina i wzywa: „Kiedy łamie się prawo osoby do życia, zadaje się cios w samo serce porządku moralnego i prawnego, który ma na celu zagwarantowanie nienaruszalnych dóbr człowieka. Kościół broni prawa do życia nie tylko ze względu na szacunek dla majestatu Boga, pierwszego dawcy wszelkiego życia, lecz również ze względu na szacunek dla podstawowego dobra człowieka. (...) Każdemu człowiekowi zlecony zostaje poważny obowiązek, mający na celu dobro społeczne: chodzi o to, by zaakceptować życie, bronić go i sprzyjać jego rozwojowi. Zaakceptować życie jako nieoceniony skarb, który ubogaca całą rodzinę ludzką, dając jej w imieniu Boga nowe wezwanie do nadziei. Bronić życia, zwłaszcza bezbronnych i chorych, przeciwstawiając się wszelkim próbom, które by chciały je upokorzyć, zniewolić, zniszczyć. Sprzyjać rozwojowi życia...”¹⁰.

Wartość życia i rangę troski o życie podkreśla Ojciec św. częstymi odwiedzinami szpitali i rozmowami z pracownikami służby zdrowia. Wskazuje na źródła godności ich pracy oraz przypomina obowiązujące ich normy. Przypomina „przysięgę Hipokratesa” i podobną do niej w treści Deklarację Genewską przyjętą

⁷ ChL 38.

⁸ Homilia do rodzin (19.02.1081), AAS 73, (1981), s. 364-365. Zob. Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II. Antologia wypowiedzi, Kraków 1985, s. 42-43 (dalej będę używał skrótu: Dziecko).

⁹ Orędzie z 22.07.1982 na Światową Konferencję na temat starzenia się ludności (Wiedeń 26.07.82), AAS 74 (1982), s. 1174. Zob. O cierpieniu, I, s. 228.

¹⁰ W obronie daru życia, IGP, t. III, I, s. 301-302. Zob. Dziecko, s. 37-38.

w 1948 r. przez Światowe Stowarzyszenie Lekarzy. Według tej ostatniej lekarz zobowiązuje się: „Będę wykonywał swój zawód świadomie i godnie. Zdrowie pacjenta będzie dla mnie najwyższym celem. (...) Zachowam najgłębszy szacunek dla życia ludzkiego od samego momentu poczęcia”¹¹. Oddanie się bez reszty sprawie ochrony życia i zdrowia zasługuje na wdzięczność i szacunek. Zaś „plami się poważnym przestępstwem i naraża się na surowy, bezapelacyjny wyrok sumienia ten, kto odważa się na jakikolwiek zamach przeciwko życiu”¹².

Prawdę o wielkiej godności życia ludzkiego winien uszanować każdy człowiek. Szacunek dla życia drugiego człowieka, zwłaszcza słabego i bezbronnego, jest bowiem najlepszym sprawdzianem naszego człowieczeństwa. Zadaniem lekarzy, pielęgniarek, farmaceutów i wszystkich pracowników służby zdrowia, rodziców, duszpasterzy i wychowawców jest dawanie świadectwa tej nadzwyczajnej godności życia ludzkiego, a w razie potrzeby ochrona każdego życia przed zagrożeniem lub zniszczeniem¹³. Wierzącemu powinno przychodzić to łatwiej, „gdyż potrafi zobaczyć w każdym człowieku brata (por. Mt 23,8), z którym Chrystus utożsamia się do tego stopnia, że co czyni się człowiekowi, czyni się Jemu samemu (Mt 25,40 i 45)”¹⁴. W przemówieniu do Stowarzyszenia Katolickich Lekarzy Włoskich Ojciec św. zaznaczył, że w należyтым wypełnianiu obowiązków powinna umacniać ich świadomość, że mają niezastąpiony udział w ochronie dzieła Bożego — jakim jest każde życie — i że każdy chory, to cierpiące ciało Chrystusa¹⁵.

W przemówieniu do innych lekarzy Ojciec św. przestrzega, aby w badaniach naukowych i w praktyce lekarskiej nie przekraczać nienaruszalnej granicy, jaką jest szacunek dla każdej osoby i ochrona jej prawa do życia¹⁶. Nie można podejmować eksperymentów medycznych (także farmakologicznych) naruszających godność osoby ludzkiej lub „osobowe prawo jednostki do życia fizycznego i duchowego, do integralności psychicznej i funkcjonalnej”¹⁷. Tak badania jak i leczenie winny być regulowane normami opartymi na poszanowaniu godności osoby.

¹¹ Poświęcenie się bez zastrzeżeń obronie zdrowia i życia ludzkiego (przem. z 20.12.1981), NP, t. IV, 2, s. 517-518. Zob. O cierpieniu, I, s. 186.

¹² Tamże, s. 518.

¹³ Siamo tutti chiamati a difendere la vita i suoi fondamentali valori (13.12.1986), IGP, t. IX, 2, s. 1944-1946; Etyczny i duchowy wymiar zawodu farmaceuty (3.11.1990), *ORpol.* 10-11 (1990), s. 18.

¹⁴ Na straży daru... jw. (przyp. 5).

¹⁵ Przemówienie do członków Stowarzyszenia Katolickich Lekarzy Włoskich (27.04.1980), IGP, t. III, 1, s. 1006. Zob. O cierpieniu, I, s. 88.

¹⁶ By chronić cios zawodu lekarskiego (28.06.1984), *ORpol.* 7 (1984), s. 13. Papież wzywa do aktywnego przełamywania kryzysu tożsamości lekarskiej. Bowiem „istnieje poważne niebezpieczeństwo, że ten zawód, który powstał i rozwijał się jako służba człowiekowi cierpiącemu, pod wpływem różnych ideologii zboczy ze swej drogi i zostanie użyty na szkodę człowieka. Tam, gdzie od zawodu lekarskiego oczekuje się niszczenia poczętego życia; gdzie wykorzystuje się go do eliminowania człowieka umierającego; gdzie pozwala, by posługiwano się nim do działań sprzecznych z planem Stwórcy...”.

¹⁷ Do uczestników Kongresów Medycyny i Chirurgii (27.10.1980), IGP, t. III, 2, s. 1007-1010. Zob. O cierpieniu, I, s. 112-114; L'insegnamento della Chiesa in campo biomedico difende la dignità e i diritti fondamentali della persona (14.09.1987), w: IGP, t. X, 2, s. 500-507; Scienza medica e diritto in difesa dell'integrità della persona (5.12.1987), tamże, s. 1294-1296.

II. PRAWO DZIECKA POCZĘTEGO DO ŻYCIA

Przytoczone wyżej wypowiedzi Jana Pawła II o konieczności ochrony życia ludzkiego odnoszą się także do każdego poczętego dziecka. Jednak w wielu sytuacjach papież mówi *expressis verbis* o dzieciach poczętych i o należnym im prawie do życia. „Człowiekiem jest również nie narodzone dziecko; co więcej, Chrystus w sposób uprzywilejowany utożsamia się z najmniejszymi (por. Mt 25,40); jak więc można nie widzieć szczególnej Jego obecności w istocie ludzkiej jeszcze nie narodzonej, spośród wszystkich istot prawdziwie najmniejszej, najsłabszej, pozbawionej jakiegokolwiek środka obrony, nawet głosu, która nie może protestować przeciw ciosom godzącym w jej najbardziej podstawowe prawa”¹⁸.

Kościół zawsze występował i występuje w obronie praw dziecka, choć tego terminu dawniej nie używał w sposób wyraźny¹⁹. Zawsze widział w dziecku nie przedmiot do wykorzystania, do zaspokajania ambicji dorosłych, lecz „podmiot niezbywalnych praw, rodzącą się osobowość, która winna się rozwijać. Osobowość mającą wartość samą w sobie i szczególne przeznaczenie. (...) Można więc mówić o prawach dziecka, poczynawszy od poczęcia, a mianowicie o prawie do życia, bowiem doświadczenie wskazuje w coraz większym stopniu, iż dziecku potrzebna byłaby specjalna ochrona, faktyczna i prawna, jeszcze przed urodzeniem”²⁰.

Ogłoszony przez Jana Pawła II Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje kary kościelne za zabójstwo człowieka; zaś za spowodowanie przerwania ciąży lub przyczynienie się do tego faktu nakłada wyjątkowo dotkliwą karę ekskomuniki wiążącej mocą samego prawa oraz kary dodatkowe²¹. Zatem kobieta decydująca się na przerwanie ciąży, lekarz lub ktokolwiek inny dokonujący tej zbrodni, osoby nakłaniające do tego lub pomagające, popadają w tę karę automatycznie, z chwilą popełnienia wymienionego przestępstwa.

Prawo dziecka poczętego do życia jest niezależne od przekonań rodziców i społeczeństwa. Tego prawa nie można odmawiać w żadnej sytuacji ani pozbawiać dla jakichkolwiek innych wartości. „Będziemy więc występowali za każdym razem, gdy życie ludzkie jest zagrożone. Gdy atakuje się świętość życia przed urodzeniem, wystąpimy i będziemy głosić, że nikt nie ma prawa niszczyć nie narodzonego życia”²².

Żadna władza i żadne prawo nie mogą zezwalać na zabijanie poczętych istnień ludzkich ani zmuszać do współdziałania w tym procederze: „Nie istnieje żadne ludzkie zarządzenie, które uprawniałoby do czynu tak niegodziwego, tym bardziej takie, które by do tego zmuszało kogokolwiek. Prawo czerpie swoją moc wiążącą z funkcji, która — zgodnie z prawem Boskim — przebiega w służbie wspólnego dobra; ono zaś jest takim na tyle, na ile ochrania dobro osoby. Wobec prawa, które jest sprzeczne z dobrem osoby ludzkiej, które wyrzeka się człowieka samego w sobie, znosząc prawo do życia, chrześcijanin, pomny słów św. Piotra Apostoła

¹⁸ Na straży daru... jw. (przyp. 5).

¹⁹ FC 26 i 30.

²⁰ Przemówienie do dziennikarzy europejskich (Watykan — 13.01.1976. Zob. Dziecko, s. 90-91.

²¹ Kan. 1397-1398 oraz kan. 1041, n. 3 i kan. 1044, l, n. 3. Zob. R. S z t y c h m i l e r, Obowiązek ochrony życia dziecka poczętego, *Chrześcijanin w świecie* 6 (1989), s. 34-44.

²² Noi celebriamo la vita (7.10.1979), JGP, t. II, 2, s. 700-704. Zob. Dziecko, s. 50.

w obliczu sanhedrynu: «Trzeba bardziej słuchać Boga niż ludzi» (Dz 5,29), nie może postąpić inaczej, niż wyrazić, w sposób kulturalny, stanowczy sprzeciw»²³.

Rozpowszechnienie postaw konsumpcyjnych i utylitarnych przyczyniło się do legalizacji aborcji i wprowadzania eutanazji. Co gorsze, w niektórych krajach przerywanie ciąży finansuje się z funduszy społecznych. Ojciec św. stwierdza, że państwo finansujące sztuczne poronienia współuczestniczy w skazywaniu niewinnych istot ludzkich na karę śmierci i w wykonywaniu tych wyroków²⁴. Tego rodzaju przestępstw i nadużyć nie da się pokonać siłami pojedynczych osób dobrej woli czy nawet całej służby zdrowia, bez pomocy sprawiedliwego prawa²⁵. Dlatego wyraża on radość z faktu, że Senat Rzeczypospolitej Polskiej podjął inicjatywę uchylecia ustawy proaborcyjnej z 1956 roku i zastąpienia jej ustawą o prawnej ochronie dziecka poczętego. „Ustawa godząca w życie nie narodzonych nosi na sobie znamiona ustroju totalitarnego. Została wprowadzona, a właściwie narzucona społeczeństwu. Dziś chodzi o to, ażeby od tej tragicznej spuścizny się uwolnić. Żeby zabezpieczyć prawo do życia każdego człowieka, a w szczególności tego, któremu to zabezpieczenie i opieka, również ze strony prawa państwowego, najbardziej są potrzebne. (...) Jest to pierwszy krok na drodze do przezwyciężenia złego dziedzictwa, obciążonego piętnem materialistycznego totalitaryzmu»²⁶.

Wobec przedstawicieli całego świata uczestniczących w Zgromadzeniu Ogólnym NZ Ojciec św. stwierdził, że dzieci, to „zadatek przyszłości każdej ziemskiej ojczyzny. Żaden kraj na świecie, żaden system polityczny nie może myśleć o swojej przyszłości inaczej, jak tylko poprzez wizję tych nowych pokoleń, które przejmą od swoich rodziców wielorakie dziedzictwo wartości, zadań i dążeń zarówno własnego narodu jak też całej rodziny ludzkiej. Troska o dziecko, jeszcze przed jego narodzeniem, od pierwszej chwili poczęcia, a z kolei w latach dziecięcych i młodzieńczych, jest pierwszym i podstawowym sprawdzianem stosunku człowieka do człowieka»²⁷.

III. OBOWIĄZEK TROSKI O KAŻDE POCZĘTE ŻYCIE

Ponieważ każdemu dziecku przysługuje niezbywalne prawo do życia, a w wielu sytuacjach jest ono nie tylko naruszane, lecz bezkarnie gwałcone, Ojciec św. zwraca się do wszystkich ludzi dobrej woli o podejmowanie działań na rzecz ochrony każdego życia, zwłaszcza na rzecz każdego życia poczętego, a jeszcze nie urodzonego. Zwraca się o to przede wszystkim do rodziców, wychowawców, pracowników służby zdrowia, szczególnie do lekarzy i położnych, a także do młodzieży oraz do osób sprawujących władzę polityczną i gospodarczą²⁸.

²³ Do uczestniczek zjazdu położnych, jw. (przyp. 50).

²⁴ Do członków Mowimento per la vita (25.01.1986), IGP, t. IX, 1, s. 190-192.

²⁵ Do Stowarzyszenia Włoskich Prawników Katolickich (5.12.1987), IGP, t. X, 3, s. 1295-1296.

²⁶ Ustawa, która godzi w ład moralny wszystkich (3.10.1990), *ORpol.* 10-11 (1990), s. 24.

²⁷ Godność osoby ludzkiej fundamentem sprawiedliwości i pokoju (przem. w ONZ, 2.10.1979), w: Jan Paweł II w Irlandii i Stanach Zjednoczonych, Warszawa 1981, s. 117n.

²⁸ ChL 38.

Przemawiając do lekarzy z okazji zjazdu Światowego Towarzystwa Lekarskiego, powiedział: „Brak szacunku wobec życia ludzkiego, nietraktowanie jego obrony i ratowania jako obowiązku, zwłaszcza gdy nie ma ono jeszcze głosu, by upominać się o swe prawa, nie jest kwestią wiary lub niewiary. Oby wszyscy lekarze umieli dochować wierności przysiędze Hipokratesa, składanej podczas promocji lekarskiej”²⁹.

Dokładniejsze wskazania dał Ojciec św. w przemówieniu do uczestniczek zjazdu położnych: „Do was należy troskliwe czuwanie nad tajemniczym i godnym podziwu procesem, który przebiega w łonie matki, procesem powstawania życia, czuwanie nad jego prawidłowym rozwojem i przyjęcie przychodzącego na świat życia. Jesteście więc stróżami ludzkiego życia, które odnawia świat. (...) Waszym zadaniem jest dawanie świadectwa wobec wszystkich, szacunku i poważania, które nosicie w waszych sercach dla ludzkiego życia; macie w razie potrzeby stawać z zapalem w jego obronie; odrzucać jakąkolwiek współpracę zmierzającą wprost do jego unicestwienia. (...) Wasze zadanie nie ogranicza się tylko do funkcji, jak byśmy powiedzieli, negatywnej. Obejmuje ono obowiązki pozytywne o dużym znaczeniu. To przed wami stoi zadanie utwierdzania w duszy rodziców radości i pragnienia nowego życia, które rozwinęło się z ich miłości, to wy macie dać im chrześcijańską wizję, swoją postawą pokazując, że dziecko rozwijające się w łonie matki jest darem i błogosławieństwem Boga (por. Ps 126,3; 127,3); wy macie stać blisko matki, by umacniać odporność na ewentualne sugestie płynące ze słabości ludzkiej i do was w końcu należy poświęcenie się z całą troskliwością temu, by dziecko urodziło się zdrowo i szczęśliwie”³⁰.

Podczas wizyt w szpitalach Jana Paweł II zwraca się w omawianej sprawie do wszystkich pracowników służby zdrowia i do tych, którzy z nimi się stykają. „Pierwszym przykazaniem — obowiązującym kierownictwo i pracowników służby zdrowia — jest obrona i pielęgnowanie życia od pierwszego momentu poczęcia i przeciwstawianie się jego niszczeniu. W tym świetle ukazuje się wysoka wartość wyboru tych, którzy poświęciwszy się służbie życia, odmawiają, zgodnie z własnym sumieniem, swego udziału w niszczeniu go. Wszystkim tym pragnę wyrazić mój szacunek i zachętę do wytrwania w tym ludzkim i chrześcijańskim zaangażowaniu. Żaden człowiek, wierzący czy niewierzący, nie może nie wierzyć w życie i nie odczuwać powinności bronięcia go, ochrony, szczególnie gdy nie ma ono nawet głosu, aby upomnieć się o swoje prawa. Jeśli taka świadomość i takie orędzie pochodzi od was, chorzy, lekarze, pielęgniarze, kapelani, siostry, ochotnicy, krewni chorych, to z konieczności staje się ono wiarygodne, gdyż nie odwołuje się do abstrakcyjnych sformułowań, ale do waszego osobistego i codziennego doświadczenia”³¹.

²⁹ Podstawy deontologii lekarskiej. Przemówienie do uczestników zjazdu Światowego Towarzystwa Lekarskiego (Wenecja, 29.10.1983), *ORpol*, 10 (1983), s. 22.

³⁰ Na straży daru... jw. (przyp. 5).

³¹ Wspólnota lekarska powinna bronić życia i nie zgadzać się, aby było niszczone i przerwane (3.07.1983), IGP, t. VI, 2, s. 25. Zob. Jan Paweł II, O cierpieniu. Wypowiedzi Ojca Świętego do chorych i pracowników służby zdrowia, Niepokalanów 1988, cz. II (1982-1984), s. 109 (dalej będę używał skrótu: „O cierpieniu, II”); Podobnie podczas wizyty w szpitalu położniczym w Melbourne (28.11.1986), *ORpol*, 3 (1987), s. 25; Doniosłe świadectwo tego typu dał prezydent R. Reagan: „Teraz przeto ja, Ronald Reagan, Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki, na podstawie autorytetu przypadającego mi

W innych przemówieniach Ojciec św. bardziej rozwinął myśl, aby w imię wolności sumienia lekarze i inni pracownicy służby zdrowia mogli odmawiać współudziału w działaniach zmierzających do uśmiercenia dziecka poczętego lub jakiegokolwiek innego człowieka. Papież czyni swoim ich żądanie, aby uznano, „że są sługami życia, nigdy zaś nosicielami śmierci, następnie żądanie całkowitego i pełnego respektowania w ustawodawstwie i w praktyce wolności sumienia, rozumianej jako zasadnicze prawo osoby, która nie może być przymuszana do działania wbrew własnemu sumieniu i której nie powinno się stawiać przeszkód w postępowaniu zgodnym z tym sumieniem”³². Ojciec św. często wyraża uznanie wszystkim, którzy występują w obronie życia dzieci poczętych; tym, którzy pomagają rodzinom i matkom znajdującym się w szczególnie trudnych warunkach oraz tym, którzy czasem za cenę szukan, utraty pracy lub możliwości awansowania, odmawiają wykonywania sztucznych poronień. Papież dziękuje tym, którzy bronią „życia we wszystkich jego fazach, od momentu poczęcia. Pragnę wyrazić uznanie za waszą stanowczą postawę wobec przerywania ciąży. Przerywanie ciąży jest zabijaniem istoty niewinnej i musi być przez społeczeństwo potępione. Także słowa uznania wyrażam dla waszych wysiłków na rzecz matek niezamężnych, którym proponujecie rozwiązanie alternatywne, zamiast przerywania ciąży. W tym wszystkim jesteście odbiciem dobroci ludzkiej i miłości Bożej Jezusa Chrystusa i Jego Matki”³³.

Jan Paweł II tak często wzywa do obrony każdego poczętego życia, gdyż jest świadom, że jest to nie tylko sprawdzian naszego człowieczeństwa, ale także warunek przetrwania ludzkości³⁴. Ludzie nie szanujący dzisiaj życia na jednym etapie, jutro mogą już nie szanować go także na innym etapie.

Wobec szerzących się błędnych poglądów i praktyk w tej dziedzinie Ojciec św. wzywa do odważnego mówienia prawdy o wartości każdego życia, o zasadach godnego przekazywania życia oraz o nienaruszalnym prawie każdego człowieka do życia: od poczęcia do naturalnej śmierci³⁵. Ze szczególnym apelem zwraca się do młodzieży: „Pomóżcie budować społeczeństwo nowe, w którym życie ludzkie byłoby szanowane, chronione, otaczane opieką od chwili poczęcia i na wszystkich

z mocy Konstytucji oraz prawa Stanów Zjednoczonych, niniejszym proklamuję i deklaruję niezbywalne człowieczeństwo każdego Amerykanina od momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci oraz także proklamuję, decyduję i deklaruję, że zadbam o to, aby Konstytucja oraz prawa Stanów Zjednoczonych były wiernie egzekwowane dla ochrony amerykańskich nie narodzonych dzieci”. J. Reagan, Proklamacja Narodowego Dnia Świętości Życia Ludzkiego, *Ethos* 2: 1 (1989), s. 67.

³² Do włoskich lekarzy katolickich (28.12.1978), NP. I, s. 204-205; Przemówienie z 4.12.1988, *Dolentium Hominum*. Eglise et sante dans le monde, (Citta del Vaticano) 11 (1989), s. 27-29. W Polsce od lat znani lekarze odmawiają wykonywania aborcji. Jesienią 1990 roku Trybunał Konstytucyjny Rzeczypospolitej Polskiej wydał orzeczenie potwierdzające prawo pracowników służby zdrowia, powołujących się na racje moralne, do odmowy wykonywania przerywania ciąży czy innych form uśmiercania ludzi.

³³ Do świeckich i organizacji kobiet katolickich (14.02.1982), IGP, t. V, I, s. 429 n. Zob. Dziecko, jw. s. 43.

³⁴ Do młodzieży, ludzi starszych i niepełnosprawnych (18.09.1984), IGP, t. VII, 2, s. 605-611; W obronie życia poczętego (8.09. 1985), w: Anioł Pański z papieżem Janem Pawłem II, t. 2, Citta del Vaticano 1986, s. 447-448.

³⁵ Odwaga mówienia prawdy. Do uczestników seminarium Międzynarodowej Federacji Ruchów w obronie prawa do życia (1.03.1986), *ORpol.* 3 (1986), s. 3.

dalszych etapach! Niech zostanie wysłuchany jęk tylu niewinnych istot przedwcześnie zgładzonych!”³⁶.

IV. OBOWIĄZEK TROSKI O ŻYCIE LUDZI CHORYCH I STARYCH

Życie ludzkie najbardziej zagrożone jest w fazie początkowej i końcowej, gdy jest jeszcze słabe i gdy jest już słabe. Dlatego tak często Jan Paweł II wypowiada się także na temat godności życia ludzi starych lub chorych, na temat należnych im praw, ochrony i pomocy. „Współczesne społeczeństwo — poczynając od swej podstawowej komórki, jaką jest rodzina — liczy i liczyć będzie coraz więcej ludzi wycofanych z życia zawodowego, ludzi starszych. Jak zasymiluje ono ten poszerzający się przedział życia, czy zapewni miejsce starszym, okazując im konieczną pomoc i szacunek i korzystając zarazem z wartości, jakie reprezentuje wiek dojrzały w niestałym świecie gonącym za nowością i zatracającym czasami sens i smak życia?”³⁷.

Człowiek stary lub chory zasługuje na szczególny szacunek. „Starość jest czymś czcigodnym w Kościele i w społeczeństwie i zasługuje na największy szacunek. Już Stary Testament poucza: «Przed siwizną wstaniesz, będziesz szanował oblicze starca, w ten sposób okażesz bojaźń Bożą» (Kpł 19,32). (...) Przykazanie z Synaju: «Czcij ojca swego i matkę swoją» zachowuje całą swą moc. Wiadomo, że nasz materialistyczny i hedonistyczny świat chce często was, drodzy starsi, odsunąć i że często staje się wobec problemu samotności, braku zrozumienia. Jest to cierpienie tym większe, jeśli spotyka was od własnych dzieci czy krewnych. Wielu ludzi nie rozumie tego, że nie można oceniać życia i jego spraw jedynie na podstawie kryterium ekonomicznego czy kryterium skuteczności. W ten sposób dehumanizują się stosunki między ludźmi, zubaża się rodzina i społeczeństwo»³⁸.

Ojciec św. domaga się zabezpieczenia dla ludzi starszych godnego życia. Pomimo postępu naukowego, społecznego i pogoni za dobrobytem, dalej istnieją choroby i cierpienia. „Z tej tragicznej a trwałej sprzeczności rodzi się niebezpieczeństwo odsuwania człowieka cierpiącego poza margines, gdyż choroba to ciężar, zmartwienie i kłopot. Niekiedy chory nie jest traktowany jak osoba. Opieka nad chorymi staje się zawodem. Toteż wy jesteście powołani do tego, by humanizować chorobę, by traktować chorego jako Boże stworzenie i jako brata Chrystusa”³⁹. Ludzie starsi mogą wbrew pozorom wnieść wiele cennych wartości w życie rodzinne i społeczne. Właściwe zharmonizowanie ich możliwości i zadań może dać satysfakcję im samym i wiele pożytku dla ich otoczenia⁴⁰.

Jan Paweł II zwraca się nie tylko do ludzi starych, lecz często także do chorych dzieci. One pobudzają go do odwiedzania ich i okazywania im szczególnej miłości,

³⁶ Spotkanie z młodzieżą (21.05.1983), IGP, t. V, 2, s. 1793-1795. Zob. Dziecko, jw., s. 51.

³⁷ Przemówienie do ludzi starszych (4.10.1982), IGP, V, 3, s. 682. Zob. O cierpieniu, I, s. 250.

³⁸ Przemówienie do osób trzeciego wieku (8.11.1982), IGP, t. V, 3, s. 1213. Zob. O cierpieniu, I, s. 254-255; Podobnie w przemówieniu z 19.11.1980, IGP, t. III, 2, s. 1365-1374. Zob. O cierpieniu, I, s. 122-127.

³⁹ Przemówienie do Braci Szpitalnych św. Jana Bożego (17.12.1982), IGP, t. V, 3, s. 1625. Zob. O cierpieniu, I, s. 260.

⁴⁰ FC 27.

której tak bardzo potrzebują. Apeluje o to, aby rodzice, krewni, lekarze i cały personel medyczny okazywał im codziennie jak najwięcej życzliwości, uczucia i opieki. „Proszę ich, aby wykonując swą pracę, zawsze mieli w pamięci słowa Pana Jezusa: «Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili» (Mt 25,40)”⁴¹.

W swojej posłudze i nauczaniu Ojciec św. wskazuje wiele form pomocy i okazywania troskliwości ludziom chorym i starym. Przede wszystkim należy zaspokajać ich potrzebę bezpieczeństwa i serdeczności. Należy pokonywać mentalność materialistyczną i utylitarystyczną i nie dopuszczać do spychania ludzi starszych na margines życia⁴². Współczesne społeczeństwo powinno „uznać moralne, uczuciowe i religijne wartości obecne w duchu i w sercach ludzi starszych i włączać je w naszą cywilizację, która cierpi przecież na dysproporcje między technicznym a etycznym poziomem rozwoju. Ludziom starszym ciężko żyć w świecie nieświadomym wymiarów duchowych. Sami przestają się cenić, gdy widzą, że najważniejszą rzeczą jest dochód, a wartości osobowe są zapoznavane i lekceważone, taki klimat nie sprzyja rozkwitowi i duchowej płodności starszego wieku i skłania do zamykania się w sobie, rodzi poczucie nieprzydatności, a wreszcie rozpacz”⁴³.

Papież wskazuje, że ludzie starzy często sami mogą sobie pomagać, aby nie tracić sensu życia. „Jesteś samotny, odwiedź tego, który bardziej samotny od ciebie!”⁴⁴. Jednak sami nie zawsze mogą sobie pomóc. Często mają oni świadomość, że ich życie „wisi na włosku” i dlatego wrażliwi są na każdy objaw życzliwości lub bezdusznosci, na każde umocnienie lub podcięcie ich życia duchowego lub fizycznego. Ojciec św. stwierdza, że różne środowiska powinny wspierać ludzi starych i chorych. Do szczególnej troski o ich życie zobowiązane są ich rodziny. Najbliższa rodzina, ale także krewni, przyjaciele, sąsiedzi, duszpasterze i służba zdrowia winni pomagać „osobom starszym odrzucić nieufność, wydobyć się z osamotnienia, rezygnacji, a stać się w to miejsce rozdawcami mądrości, świadkami nadziei i propagatorami miłości”⁴⁵. Ważne zadanie w tym względzie mają także pracownicy środków masowego przekazu⁴⁶.

W trosce o godne życie ludzi chorych i starych ogromne zadanie do spełniania mają duszpasterze i ich pomocnicy. Ojciec św. wielokrotnie dziękuje im za gorliwą posługę⁴⁷. Podkreśla szczególną ważność stałego księdza kapelana w każdym szpitalu i konieczność kaplicy z Najświętszym Sakramentem, gdzie chorzy mogą

⁴¹ Do dzieci w szpitalu dziecięcym w San Jose — Kostaryka (3.03.1983), *ORpol.* 3 (1983), s. 22; Podobnie w przemówieniu z 13.02.1982, IGP, t. v, 1, s. 395-397. Zob. O cierpieniu, I, s. 195.

⁴² Przemówienie z 4.10, 20.10 (do małżonków) i 8.11.1982, IGP, t. V, 3, s. 682, 857-861 i 1213-1215. Zob. O cierpieniu, t. I, s. 250, 253 i 255.

⁴³ Orędzie na światową konferencję na temat starzenia się ludności, jw. (przyp. 9), s. 1175. Zob. O cierpieniu, t. I, s. 230.

⁴⁴ Przemówienie do ludzi starszych w Monachium (19.11.1980), IGP, t. III, 2, s. 1371. Zob. O cierpieniu, I, s. 125.

⁴⁵ Orędzie na XVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (10.05.1982), IGP, t. V, 2, s. 1477. Zob. O cierpieniu, I, s. 211; Podobnie też w przemówieniach do chorych z 4.02.1985 i z 12.05.1988, IGP, t. VIII, 1, s. 400-405 i t. XI, 2, s. 1335-1338.

⁴⁶ Orędzie... jw., s. 1477-1480. Zob. O cierpieniu, I, s. 211-213.

⁴⁷ Przemówienie z 19.11.1982, IGP, t. III, 2, s. 1366; Przemówienie z 1.06.1982, IGP, t. V, 2, s. 2045; Zob. O cierpieniu, I, s. 121 i 221.

o każdej porze się modlić i gdzie regularnie odprawiana jest Msza św.⁴⁸. Wskazuje także możliwości powierzania ludziom starszym pewnych zadań w duszpasterstwie⁴⁹. Pięknym wyrazem troski Kościoła o życie duchowe chorych jest organizowanie przywożenia ich na Msze św., pielgrzymki lub inne spotkania⁵⁰.

Życie ludzi chorych i starych, zwłaszcza życie fizyczne, w dużym stopniu zależy od obowiązkowości, troskliwości i miłości personelu medycznego. Papież apeluje o większą humanizację obsługi medycznej pacjentów, o nawiązywanie z nimi nie tylko kontaktów czysto zawodowych, lecz także o kontakt osobowy, o ludzką solidarność i życzliwość, o podejmowanie uczciwych rozmów z chorymi i o dodawanie im otuchy. Zachęca pracowników lecznictwa do takiej postawy, aby szpital był nie tylko miejscem cierpienia i leczenia, lecz także miejscem braterskiego spotkania, aby miał charakter rodzinny i przyjacielski, aby mogły w nim kwitnąć cnoty dobroci, cierpliwości, ludzkiej i chrześcijańskiej miłości⁵¹.

Ojciec św. wykazuje, że troska o życie chorego łączy ludzi różnych grup i zawodów, którzy chcą służyć człowiekowi. Aby osoby nie atomizować i właściwie rozumieć, konieczna jest ich współpraca. „Niezbędne jest współdziałanie lekarzy i duszpasterza, ponieważ jednym ich obiektem jest człowiek: widziany w swojej godności dziecka Bożego i brata, który na równi z nami potrzebuje pomocy i pociechy”⁵².

Jan Paweł II apeluje, aby jak najwięcej osób włączyło się w pomoc ludziom chorym i starym, aby oni mogli i chcieli swoje życie godnie kontynuować. Do takich dobrowolnie podejmowanych działań wzywa fachowych pracowników lecznictwa, duchownych, siostry zakonne i młodzież⁵³. To wezwanie Papież popiera swoimi czynami i takim oto uzasadnieniem: „Jezus pragnie, aby z cierpienia i wokół cierpienia rosła miłość, solidarność miłości, to znaczy suma całego dobra, jakie jest możliwe w naszym ludzkim świecie. Dobra, które nigdy nie ginie. Papież, który chce być sługą tej miłości, całuje czoło i ręce wszystkich ludzi przyczyniających się do obecności owej miłości i do jej wzrostu w naszym świecie. Rzeczywiście bowiem wie on i wierzy, że w ten sposób całuje ręce i czoło samego Chrystusa, mistycznie obecnego w tych, którzy cierpią, i w tych, którzy z miłością służą cierpiącym”⁵⁴.

Ludzie chorzy, starzy i upośledzeni wymagają naszej solidarności i naszej miłości bliźniego; czasem ogromnej, bo posuniętej aż do ostateczności. „Dopiero wtedy, gdy chorzy nie są już zdolni do zauważania okazywanej im pomocy i kiedy już nie mogą przyjmować jej z wdzięcznością, okazuje się, jak dalece nasza miłość

⁴⁸ Przemówienie z 13.02.1982, IGP, t. V, 1, s. 395-397; Przemówienie z 1.06.1982, jw.; Zob. O cierpieniu, I, s. 196 i 221.

⁴⁹ Przemówienie z 8.11.1982, IGP, t. V, 3, s. 1214-1215. Zob. O cierpieniu, I, s. 256.

⁵⁰ Przemówienie do pielgrzymki Włoskiej Unii Przewozu Chorych do Lourdes z 27.03.1982, IGP, t. V, 1, s. 1017-1019; Przemówienie z 1.06.1982, IGP, t. V, 2, s. 2045; Zob. O cierpieniu, I, s. 202, 221.

⁵¹ Przemówienie do uczestników II Międzynarodowej Konferencji o metodach terapii w onkologii (25.02.1982), IGP, t. V, 1, s. 696-699. Zob. O cierpieniu, I, s. 198-199; Przemówienie z 21.10.1982, O cierpieniu, I, s. 257-258.

⁵² Do uczestników XV Międzynarodowego Kongresu Federacji Stowarzyszeń Lekarzy Katolickich (3.10.1982), IGP, t. V, 3, s. 669. Zob. O cierpieniu, I, s. 247.

⁵³ Przemówienie z 4.06.1979, IGP, t. II, 1, s. 1423-1424. Zob. O cierpieniu, I, s. 37.

⁵⁴ Podczas Mszy św. dla chorych (11.02.1979), IGP, t. II, 1, s. 389. Zob. O cierpieniu, I, s. 26.

służebna wymaga zaparcia się siebie i gotowości do poświęceń”⁵⁵. W sytuacjach krańcowych chory nie może, a czasem nie chce przyjąć pomocy.

Może się zdarzyć, że ktoś ciężko chory załamie się psychicznie i będzie prosił o skrócenie jego życia. Do takiego błędnego wniosku może dojść także ktoś z otoczenia chorego. Wypowiedzi Jana Pawła II przytoczone w pierwszej części artykułu dają jednoznaczną odpowiedź na takie pokusy: życie ludzkie jest święte i żaden człowiek nie ma prawa go odebrać. Nawet na usilne prośby chorego lub kogoś bliskiego nie wolno nikogo pozbawić życia. W niektórych wypowiedziach papież wprost mówi o eutanazji. Stwierdza wyraźnie, że eutanazja jest sprzeczna z naturą, a więc z prawem Bożym, że jest to rezygnacja z wiedzy, sumienia i z miłości⁵⁶. Eutanazja jest ciężkim i niebezpiecznym grzechem, gdyż rodzi zagrożenie dla moralności społecznej; sumienie lekarza lub innego sprawcy uśmiercenia staje się wypaczone⁵⁷. W każdym przypadku, należy bronić życia i przeciwstawiać się próbie jego niszczenia czy eliminowania⁵⁸.

Jednak każdy człowiek musi umrzeć. Potrzebne jest więc realne spojrzenie na śmierć; spojrzenie chrześcijańskie, bez zbytniego lęku, a pełne powagi i ufności⁵⁹. Jan Paweł II omawia chrześcijańską wizję śmierci, podkreśla potrzebę godnej śmierci i znaczenie odpowiedniego do niej podejścia. „Niezmierznie ważna jest dziś sprawa zachowania w chwili śmierci godności ludzkiej oraz chrześcijańskiej koncepcji życia i ich ochrony przed technicyzmem, który niesie w sobie ryzyko nadużycia. Śmierć należy do ludzkiego horyzontu i nadaje mu prawdziwy i tajemniczy wymiar. Trzeba, aby świat współczesny, zwłaszcza na Zachodzie, nauczył się włączać śmierć w życie ludzkie. Któż nie będzie życzył swoim bliskim i pragnął dla samego siebie przyjęcia tego ostatniego aktu życia ziemskiego z godnością i pokojem, co na pewno możliwe jest dla wierzących? (...) Sposób, w jaki cywilizacja traktuje starość i śmierć, te konstytutywne elementy życia, oraz sposób, w jaki pomaga starszym przeżywać śmierć, jest decydującym kryterium jej szacunku dla człowieka”⁶⁰.

V. WNIOSKI

Przytoczone i omówione najważniejsze wypowiedzi Jana Pawła II świadczą wymownie, że prawo do życia jest jednym z głównych tematów jego nauczania. Liczne jego wypowiedzi na temat wartości życia ludzkiego i wynikającej stąd

⁵⁵ Spotkanie z osobami starszymi, chorymi i ułomnymi w Wiedniu (11.09.1983), IGP, t. VI, 2, s. 467 n. Zob. O cierpieniu, II, s. 121.

⁵⁶ Do uczestników Kongresu Włoskiego Towarzystwa Anestezjologów (4.10.1984), IGP, t. VII, 2, s. 748-752; Do uczestników studium na temat prelekucji ludzkiej (15.11.1985); tamże, t. VIII, 2, s. 1262-1266.

⁵⁷ Aborto, eutanasia e manipolazioni genetiche — gravi pericoli di deviazione per il medico (28.06.1984), IGP, t. VII, 1, s. 1980-1985.

⁵⁸ W obronie daru życia (3.02.1980), IGP, t. III, 1, s. 300-302. Zob. Dziecko, s. 37-38.

⁵⁹ Przemówienie z 20.12.1982, IGP, t. V, 3, s. 1653-1659. Zob. O cierpieniu, I, s. 266.

⁶⁰ Orędzie na Światową Konferencję na temat starzenia się ludności (22.07.1982), AAS 74 (1982), s. 1174-1175. Zob. O cierpieniu, I, s. 228-229.

konieczności jego ochrony, na temat prawa każdego poczętego dziecka do życia i odpowiadającego mu obowiązku troski o to życie, jak również obowiązku troski o życie chorych i starszych, świadczą o wielkim znaczeniu tych zagadnień dla życia Kościoła i współczesnego świata. Wypowiedzi te zawarte zostały w adhortacjach apostoelskich *Familiaris consortio* i *Christifideles laici*, w orędziach papieskich oraz w licznych przemówieniach i homiliach wygłaszanych przy różnych okazjach w samym Rzymie lub w czasie podróży apostoelskich.

Chociaż tylko nieliczne z tych wypowiedzi kierowane były do prawników, to w większości zawierają one wyraźne określenie uprawnień i obowiązków związanych z prawem do życia. W niektórych wypowiedziach zawarte są także wskazania, rady i sugestie.

Ze wszystkich tych wypowiedzi wyłoić można wiele refleksji ogólnych na temat wartości życia ludzkiego. Jest ono największym darem Bożym i tylko Bóg jest jego Panem. Człowiek, chociaż przyczynia się do powstania życia, nie może go nikomu i nigdy odebrać. Prawo do życia jest prawem niezbywalnym i nienaruszalnym. Nie wolno więc odebrać życia ani sobie samemu, ani innej osobie. Żadna władza i żadne państwo nie mają prawa zezwalać na zabijanie. Prawo do życia jest prawem fundamentalnym. Każdy sprawiedliwy porządek prawny, ochrona wszystkich innych praw człowieka, winny więc opierać się na poszanowaniu prawa jednostki do życia.

To niezbywalne prawo do życia powinno być respektowane przez wszystkich, niezależnie od poglądów i przekonań. Dotyczy to tych, którzy stanowią lub stosują prawo, którzy formują świadomość społeczną poprzez środki masowego przekazu, a nade wszystko pracowników lecznictwa, którzy zgodnie ze swoim powołaniem powinni zawsze bronić życia i nigdy nie przyczyniać się do jego niszczenia.

Zdecydowanie najwięcej uwagi poświęca Jan Paweł II tym etapom życia ludzkiego, w których jest ono najsłabsze i najbardziej zagrożone: życie w okresie prenatalnym oraz w czasie choroby lub starości.

Każde dziecko od chwili poczęcia jest człowiekiem i osobą. Tak samo jak inni posiada więc niezbywalne i nienaruszalne prawo do życia. Ponieważ w okresie życia płodowego jest ono wyjątkowo bezbronne, jego prawo do życia winno być w sposób szczególny chronione. Życie ludzkie jest święte od chwili poczęcia i dlatego winno być prawnie chronione jako najwyższa wartość. Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje sankcje karne za pozbawienie człowieka życia, a za świadomie spowodowane sztuczne poronienie przewiduje karę wyjątkowo dotkliwą. Prawo zezwalające na usuwanie ciąży jest sprzeczne z podstawowym prawem do życia i dlatego można i należy mu się przeciwstawić. Należy odmawiać współdziałania w przerywaniu ciąży i dążyć do zmiany niesprawiedliwego prawa. Niedopuszczalne jest także finansowanie aborcji z funduszy społecznych.

Do wszystkich ludzi dobrej woli, a zwłaszcza do pracowników lecznictwa, do rodziców i młodzieży zwraca się Ojciec św. o podejmowanie wszelkich możliwych działań na rzecz ochrony życia dzieci poczętych. Troska ta winna się przejawiać na płaszczyźnie ustawodawstwa, w codziennej praktyce placówek służby zdrowia i w życiu całego społeczeństwa. Troska o życie to nie tylko powstrzymywanie się od uśmiercania dzieci poczętych, lecz także pomoc rodzinom i matkom przygotowującym się do urodzenia dziecka, a zwłaszcza znajdującym się w trudnej sytuacji

życiowej. Niezależnie od poglądów każdy uczciwy człowiek winien występować w obronie każdego poczętego życia ludzkiego.

Drugą kategorią osób, których życie jest zagrożone, są ludzie starsi i chorzy. Obowiązek troski o ich życie spoczywa szczególnie na ich najbliższej rodzinie, krewnych, pracownikach lecznictwa i na duszpasterzach. Wszyscy zainteresowani winni współpracować ze sobą i w taki sposób pomagać starszym i chorym, aby ich życie mogło godnie się rozwijać. Często warunkiem przeżycia tych ludzi jest stworzenie wokół nich życzliwej atmosfery. Papież wyraźnie piętnuje eutanazję, jako zjawisko przeciwne prawu naturalnemu i niezbywalnemu prawu do życia. Apeluje też o zabezpieczenie godnych warunków umierania.

Stosunek do życia ludzkiego, respektowanie prawa do życia w każdej sytuacji, zwłaszcza dzieci poczętych oraz starców i ludzi nieuleczalnie chorych, jest miernikiem człowieczeństwa całego społeczeństwa i poszczególnych osób. Jan Paweł II jawi się więc jako człowiek największego formatu.

DAS RECHT AUF LEBEN IN DER LEHRE VON JOHANNES PAUL II.

ZUSAMMENFASSUNG

In etwa 100 Ansprachen von Johannes Paul II. über das Recht auf Leben sind verschiedene wichtige Probleme angesprochen worden. Die wichtigsten sind: das Wert des Lebens und Notwendigkeit seines Schutzes, das Recht des empfangenen Kindes auf das Leben, die Verpflichtung der Sorge um jedes empfangene Leben und die Verpflichtung der Sorge um das Leben der kranken und alten Menschen. Sehr interessant und präzise sind die Ansprachen des Papstes und ihre Konsequenzen.